

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7 КЛАСУ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ СКЛАДОВОЇ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті визначаються можливості краєзнавчої складової шкільного курсу історії України у формуванні предметної компетентності учнів. Запропоновано методичну розробку уроку історії України (7 клас) як приклад реалізації практики компетентнісного навчання на основі краєзнавчого матеріалу.

Ключові слова: компетентність, предметна компетентність, компетенція, краєзнавча складова змісту історії України.

В статье определяются возможности краеведческой составляющей школьного курса истории Украины в формировании предметной компетентности учеников. Предложена методическая разработка урока истории Украины (7 класс) как пример реализации практики компетентностного обучения на основе краеведческого материала.

Ключевые слова: компетентность, предметная компетентность, компетенция, краеведческая составляющая содержания истории Украины.

In the article are determined possibility of regional constituent of school course of history of Ukraine in forming of subject competence of students. Methodical development of lesson of history of Ukraine (7 class) is offered as an example of realization of practice of kompetentnisnogo studies on the basis of regional material.

Key words: competence, subject competence, jurisdiction, local history component of the course Ukraine's History.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сучасні соціальні перетворення, стрімке зростання інформатизації суспільства, запровадження інноваційних технологій навчання потребують удосконалення практики навчання в загальноосвітній школі. У зв'язку з цим у методиці навчання історії домінуючими стали особистісно орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи до навчання. Важливим чинником реалізації цих підходів є краєзнавча складова курсу історії України, яка створює умови для набуття учнями ключових та предметних компетентностей шляхом організації пошуково-дослідницької діяльності, що передбачає роботу з різноманітними і унікальними джерелами, які безпосередньо знаходяться в оточенні учня. Це дозволяє забезпечити умови для формування ціннісних орієнтацій та ціннісного осмислення історичного змісту.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній методиці навчання історії проблема реалізації краєзнавчої складової змісту шкільних курсів історії України досліджувалась у межах методології змісту шкільної історичної освіти (К.Баханов, А.Булда, О.Пометун, О.Удод, Г.Фрейман та ін.); методики використання краєзнавчих матеріалів у межах певного шкільного курсу (В.Власов, Я.Камбалова, В.Мисан, Т.Мацейків, Г.Серова, А.Федчиняк та ін.).

Концептуальні положення впровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі розробляли К.Баханов, В.Власов, Т.Ладиченко, Р.Пастушенко, О.Пометун, Г.Фрейман.

Метою статті є визначення можливостей краєзнавчої складової шкільного курсу історії України у формуванні предметної компетентності учнів 7 класу.

Виклад основного матеріалу. У навчанні історії України краєзнавчий компонент є однією з важливих передумов розуміння історичного процесу та формування предметної компетентності учнів основної школи.

У перекладі з латинської мови слово «competentia» означає коло питань, з якими людина добре обізнана, має певний досвід. Відомі російські вчені В.Краєвський та А.Хуторський трактують компетентність як «володіння відповідними знаннями й здібностями у певній галузі, які дозволяють ґрунтовно судити про неї і ефективно діяти в ній» [1, 9]. Поняття «компетентність» у широкому розумінні цього слова означає досконале знання своєї справи, суті роботи, яка виконується, складних зв'язків, явищ і процесів, можливих способів і засобів досягнення окреслених цілей.

На сьогодні систему компетентностей в освіті складають [2, 6]:

1) *ключові компетентності* – можуть бути визначені як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми.

2) *загально-галузеві компетентності* – набуваються впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої галузі знання або певного виду діяльності;

3) *предметні компетентності* – набуваються впродовж вивчення тієї чи іншої дисципліни.

За визначенням сучасного методиста О.Пометун предметна компетентність з історії складається з наступних предметних компетенцій: хронологічної, просторової, інформаційної, мовленнєвої (комунікативної), логічної, аксіологічної [2].

Спираючись на науково-методичні розробки з питань формування компетентностей школярів у процесі навчання, ми визначили структуру предметної компетентності учнів з історії за умови реалізації краєзнавчої складової курсу історії України за наступними рівнями:

когнітивний – знання та розуміння важливих історичних подій і явищ локального та регіонального рівня в конкретно-історичних умовах певного часу; розкриття причинно-наслідкових зв'язків між подіями локальної, регіональної та національної історії; уміння систематизувати історичну краєзнавчу інформацію, інтерпретувати історичні факти, явища, події з історії краю; порівнювати та оцінювати історичні джерела з історії краю, регіону;

діяльнісний – вміння самостійно здобувати краєзнавчу інформацію з різних джерел; представляти набуті краєзнавчі знання у різних формах (усній, письмовій, графічній тощо) та використовувати їх на практиці; брати участь у груповій роботі, дискусії, висловлювати власні думки; складати власні версії історичних подій, явищ і процесів у краєзнавчому аспекті; формулювати власні судження та логічні умовиводи щодо подій і явищ локальної та регіональної історії;

аксіологічний – усвідомлення свого ставлення до вивчення історії краю, зв'язків з минулими поколіннями, власної єдності з ними; ідентифікація себе та інших в історії свого села, міста, регіону; визначеність у ціннісних орієнтаціях.

Важливим у рамках нашого дослідження є встановлення рівнів сформованості історичної компетентності учнів. При визначенні цих рівнів вихідним було положення про те, що предметно-історичні вміння складають основу предметної компетентності учнів за її структурними компонентами – хронологічною, просторовою, інформаційною, аксіологічною. Ці вміння пов'язані зі знаннями та загальнонавчальними вміннями й навичками, оскільки засвоюються учнями в процесі засвоєння конкретного навчального матеріалу шляхом роботи зі специфічними джерелами знань. Відповідно рівні сформованості історичної компетентності учнів нами визначено таким чином.

1. *Хронологічна компетенція* включає наступні предметно-історичні вміння відповідно до низького, середнього, достатнього та високого рівнів сформованості предметно-історичних умінь: 1) називати деякі дати місцевої та регіональної історії, пов'язані з подіями, історичними постатями, 2) встановлювати послідовність подій

локального та регіонального рівня на основі знання їх дат; 3) встановлювати синхронність подій локальної та регіональної історії в межах національної історії; 4) використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичних явищ і процесів регіонального рівня.

2. *Просторова компетенція* включає предметно-історичні вміння: 1) здійснювати просторову локалізацію; 2) використовувати легенду карти для словесного опису об'єктів краю; 3) спираючись на карту, характеризувати локальні і регіональні події та явища; 4) систематизувати та зіставляти картографічні дані з метою визначення сутності локальних проявів історичного процесу.

3. *Інформаційна компетенція* включає предметно-історичні вміння: 1) використовувати деяку краєзнавчу літературу за підказкою вчителя; 2) користуватися довідковою краєзнавчою літературою, Інтернетом для самостійного пошуку краєзнавчої інформації (за зразком); 3) систематизувати історико-краєзнавчу інформацію з різних джерел, складаючи таблиці, схеми; 4) критично аналізувати, порівнювати історичні джерела з історії краю, регіону.

4. *Логічна компетенція* - 1) визначати наявність чи відсутність зв'язку між окремими явищами з історії рідного краю та національної історії; 2) визначати сутнісні характеристики подій та явищ з історії краю та окремі зв'язки на локальному, регіональному та національному рівні; 3) визначати причини, сутність, наслідки і значення історичних явищ та подій локального та регіонального рівня; 3) виявляти розуміння специфічності історії краю та регіону, представляти власну версію та оцінку подій та явищ локального та регіонального рівня.

5. *Аксіологічна компетенція* – 1) висловлювати емоційне ставлення до окремих подій, історичних постатей в історії краю; 2) висловлювати ставлення до подій та явищ з історії свого села, міста, району та регіону, наводячи приклади з підручника та розповідей вчителя; 3) ідентифікувати себе та інших в історії свого села, міста, регіону, наводячи приклади власних розвідок і досліджень; 4) висловлювати оцінно-емоційні судження, формулювати власну аргументацію, наводячи приклади своєрідності явищ з історії краю та регіону.

З метою формування краєзнавчих знань у складі історико-предметної компетентності учням доречно пропонувати спеціальні завдання компетентнісного спрямування. Наприклад, на групу логічних умінь: порівнювати, зіставляти, характеризувати, складати синхроністичні таблиці; на групу практичних умінь: робота з історичною картою, історичним документом, ілюстраціями та картинами історичної тематики; на групу емоційно-ціннісних суджень: висловлювати своє ставлення, емоційно-оцінне судження.

Як приклад реалізації вищезазначених положень наведемо методичну розробку з використанням краєзнавчого матеріалу (7 клас).

Тема. Київська Русь наприкінці X – першій половині XI ст. (на тему відводиться 4 навчальні години).

Мета вивчення: на основі аналізу комплексу джерел, що надає вчитель і підручник, регіональна краєзнавча література, фонди краєзнавчих музеїв сформувати в учнів уявлення про утворення середньовічної держави з центром у Києві, про матеріальну культуру та основні заняття давніх русів; їх боротьбу з кочівниками; на основі роботи з музейними експонатами та краєзнавчою літературою встановити, з якими князівствами і містами пов'язана історією рідного краю (села, міста, району) та з'ясувати місце історії рідного краю в загальній історії Київської Русі; розвивати вміння працювати з різними джерелами, добувати та аналізувати інформацію краєзнавчого змісту.

Засоби: підручник Ю.Свідерський, Т.Ладиченко, Н.Романішин «Історія України» (7 клас, 2007 рік); історична карта «Київська Русь X-XI ст.»; довідникова література з археології (відповідно до місцевості), уривки з візантійських джерел щодо Київської Русі; регіональні посібники з історії рідного краю (Сумщина в історії України: навчальний посібник. – Суми,

2005); «Повість минулих літ» (електронний ресурс); підготовлені роздаткові матеріали краєзнавчого змісту; музейні експонати.

Очікувані результати вивчення теми

(розвиток предметних умінь учнів шляхом вивчення краєзнавчих матеріалів).

Після опанування матеріалами теми учні зможуть:

здійснювати просторову локалізацію:

- визначати територію Київської Русі у X–XI ст. та окремі князівства на території сучасної України, показувати їх на карті;

- називати основні центри князівств краю та інші важливі міста часів Київської Русі, їх локалізацію на карті;

критично аналізувати і порівнювати історичні джерела:

- на основі різних джерел характеризувати матеріальну і духовну культуру, особливості розвитку різних давньоруських князівств;

здобувати краєзнавчу інформацію:

- розповідати про місцеву культурну спадщину доби Київської Русі та висловлювати власне ставлення до неї;

осмислювати краєзнавчу інформацію:

- пояснювати поняття князівство, земля, фортеця, культова споруда на прикладах з історії своєї місцевості.

Мотивація навчальної діяльності

Вчитель повідомляє, що у післявоєнний період на території України проведено значні дослідження давньоруських пам'яток, зокрема, городищ, яких виявлено понад 500. Археологічні розкопки проведено більш як на 60. Городища зосереджені переважно в лісостеповій зоні України, менше їх у північних поліських районах. Учитель пропонує учням пригадати, які давні городища відомі учням у своїй місцевості?

Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів

Учитель пропонує проблемне завдання: яким було призначення давньоруських городищ?

Завдання 1. Учні індивідуально виконують завдання: опрацьовуючи підготовлений учителем матеріал з опису археологічних розкопок (наприклад, міст Києва, Коростеня, Путивля, Чернігова та інших), виписують у зошит назви окремих частин городища: дитинець, посад, оборонні споруди, рештки виявлених споруд та найбільші знахідки.

Прочитайте уривок з посібника «Сумщина в історії України» і дайте відповідь на питання: чим городище відрізняється від сільського поселення?

«Археологічні розкопки показали, що на цій території в VIII-X ст. існувало кілька поселень роменської культури. Вони розташовувались в урочищах Городок, Нікольська Гірка, Коптева Гора. Центром їх було поселення Городок, де і виник давній Путивль. На Городку знаходився дитинець, де стояв княжий двір. У центральній частині Городка виявлено фундамент кам'яної двірцевої церкви Дитинець мав оборонні споруди, які склалися із земляного валу і стін, зведених з дерев'яних зрубів, наповнених землею. На північ від дитинця знаходився посад (частина міста, де мешкало торгово-ремісничє населення). Його центральна частина була оточена стінами (острог), які на півколом охоплювали його територію і впиралися західними і східними кінцями в яри. На території Городка також виявлені рештки жител, майстерень, ям-погребів»

Після обговорення в групах, учні представляють результати своєї роботи. Вислухавши відповіді учнів, учитель зазначає, що давньоруські городища мали різне призначення і відігравали різну роль у житті людей далеких часів: а) городища – обшинні центри; б) князівські (державні) фортеці; в) городища – сторожові фортеці; г) городища – феодалні замки; д) городища – давньоруські міста. Деякі городища поєднували ознаки різних видів. Давньоруські міста, як правило, виникали на місці слов'янських та давньоруських городищ.

На групу логічних вмінь.

Завдання 1. Запропонувати учням, об'єднаним у групи, прочитати параграф підручника «Міста і міське життя», підготовлені вчителем матеріали з регіональної

краєзнавчої літератури, уривки з літопису, які стосуються найдавніших міст України, виписати літописні міста та почати заповнювати таблицю «Давньоруські міста на території мого краю у IX-XII ст.». Учителю пояснює, що учні будуть продовжувати заповнювати її під час вивчення наступної теми «Київська Русь у др. пол. XI – першій половині XIII ст.». До даних таблиці учні будуть звертатися при вивченні теми «Монголо-татарська навала на Русь». Завершену таблицю учні представлять на уроці узагальнення за темою.

Давньоруські міста Сумщини IX-XII ст.

Роки князювання	Київський князь	Дата першої згадки міста в історичних джерелах	Назва міста	Давнє поселення або городище
882-912	Олег			городище Монастирище біля м. Ромни
912-945	Ігор			?
945-964	Ольга			
964-972	Святослав			
980-1015	Володимир	992	Глухів	
1019-1054	Ярослав			
?		1096	Вир Ромни	
?		1146	Путівль	

Поява міст є свідченням державотворчих процесів у розвитку давньоруських земель і князівств.

Завдання 2. Учням пропонується самостійно дослідити головні відмінності міста і села, звернувшись до експонатів краєзнавчого музею (шкільного, міського, районного, обласного), склавши коротке письмове повідомлення «Життя людей у селі та місті».

Пам'ятка для аналізу давнього населеного пункту.

1. Місце розташування (топографія).
2. Наявність оборонних споруд.
3. Планування (вулиці, квартали).
4. Наявність ремісничих осередків.
5. Архітектура (кам'яні й дерев'яні житлові та культові споруди).

Завдання 3. Вчитель пропонує учням самостійно підготувати невеликий опис давнього міста (найближчого до населеного пункту) або, в якому живуть учні, користуючись музейними експонатами та краєзнавчою літературою за таким планом:

Перша письмова згадка про місто.

Місце розташування.

Основні споруди.

Види ремесел.

Основні верстви населення міста.

Побут та повсякдення життя городян.

Підготовлені заздалегідь учнями повідомлення заслуховуються на уроці. Учні представляють результати групової роботи на загал, у фронтальній бесіді обговорюються такі питання: причини швидкого зростання міст; які з давніх міст існують і сьогодні на території краю, про які міста учні чують уперше, що вони про це думають; якою є роль міст краю у розвитку Київської держави.

Завдання 4. На основі тексту підручника та посібника з історії краю визначте, які землі-князівства існували на території вашого регіону та дайте відповідь на питання: як географічне положення окремих земель-князівств впливало на їх історичну долю.

Завдання 5. Користуючись картою, підручником, посібниками з історії рідного краю, довідниковою літературою, Інтернет ресурсами та фондами музеїв (місцевих, міських, районних, обласних) підготувати реферат на тему (теми пропонуються вчителем): «Визначні пам'ятки доби Київської Русі на території мого краю», «Історія досліджень поселень мого краю», «Визначні знахідки в історії мого краю» .

План реферату складався під час обговорення учнів у парах за допомогою вчителя, який виступав у ролі організатора дискусії, також визначались інформаційні ресурси для його написання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України в умовах реалізації компетентнісного навчання стає дієвим з огляду на спрямування діяльності на якісний результат у вигляді формування предметних компетенцій, реалізації вимог активного навчання.

Перспективою дослідження може бути розробка окремих уроків та методичних рекомендацій щодо реалізації краєзнавчої складової курсу історії України в умовах діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краевский В.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах / А.В.Хуторской // Педагогика. – 2003. – №2. – С.3-10.
 2. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті / О.Пометун // Історія в школах України. – 2007. - №6. – С.3-12.
 3. Свідерській Ю.Ю. Історія України: Підруч. для 7 кл. / Ю.Ю.Свідерський, Т.В.Ладиченко, Н.Ю.Романишин. – К.: Грамота, 2007. – 272 с.
- Сумщина в історії України: [Навчальний посібник]. – Суми: Видавництво «МакДен», 2005. – 496 с.